

Evaluation of Educational Justice in Kurdistan Province Schools with Emphasis on Fundamental Transformation Document

Aboubakr karimi^{1*}, vali AhmadKermaj²

Received: 30/10/2020

صفحات: ۵۰-۲۶

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۸/۰۹

Accepted: 23/02/2021

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۵

Abstract

One of the areas that needs justice is the educational system. Justice; It is the most basic moral and social value in the Islamic system and is a kind of factor for the survival of society. Accordingly, it must be manifested in all aspects and aspects of social life and all social mechanisms must move in that direction. Justice theorists believe that the debate over justice is inherently abstract, analytical, and theoretical, and has always been associated with a variety of views and differences of opinion. This diversity is especially evident since justice is seriously present in all aspects of the individual, the family, the larger social dimensions, and the institutions and organizations involved, in law and justice, in philosophy and politics, and so on. An examination of the content of theories of justice reveals the fact that each of these theories is based on a specific element as the basis of its principles of justice, which can be referred to as fundamental and final values. For example, from the point of view of classical liberals and contemporary libertarians, freedom constitutes the fundamental value and the central axis of a desirable society. On the other hand, in the socialist view, the element of equality, and especially the issue of need, is usually a fundamental value. Against this background, any theory of justice seems to demonstrate a definite understanding of the ideal system of social norms. This system may be presented by imaginary critics or even unjust and cruel, but as far as an ideal system is introduced, the theory that defends that system-ideal can be called a theory of justice; So the theory of justice seeks to create an ideal

---

1. Researcher and Lecturer, PhD in Educational Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0000-0002-7326-204X> aboubakr.karimi@yahoo.com

2. PhD in Curriculum Planning from Shiraz University, Shiraz, Iran (Faculty member of Farhangian University of Kurdistan)

system for living. It can be said that welfare at the level of individual and collective life implies a concept of justice. The aim of this study was to assess the extent to which educational justice is achieved based on the strategies and operational goals of the document of fundamental transformation of education in the first and second secondary schools of Kurdistan province; done. This study is a quantitative-descriptive research and developmental in terms of purpose. The statistical population is all teachers and principals of first and second secondary schools in Kurdistan province; which in the academic year 1399-99 were equal to 10317 people. To select the sample, "multi-stage" cluster sampling method was used. The data collection tool was a researcher-made questionnaire. To design the questions, the strategies and operational goals of the document of fundamental change in education and literature were used. The validity and reliability of the questionnaire were reviewed and modified before implementation (with expert opinions and Cronbach's alpha test). Experts in educational sciences, including educational management, were used to assess the validity of the questionnaire. The questions were given to 5 professors who prepared the final questionnaire after minor corrections. Also, to check the reliability, initially, a questionnaire was delivered to 60 samples. 54 people completed the questionnaires and returned them; the reliability of the questionnaires was calculated by SPSS software and Cronbach's alpha method. The obtained Cronbach's alpha (0.81) indicates acceptable and confirmed reliability. Analysis of research data was performed at both descriptive and inferential levels. At the descriptive level, indicators such as mean, standard deviation, cross tables and frequency distribution diagrams were used. In the inferential statistics section, a one-sample t-test was used to compare the means in the grouped variables. Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests were also used to evaluate the normality of the research variables. The results of one-sample t-test based on the opinion of teachers and principals of first and second secondary schools in Kurdistan province showed; Schools in Kurdistan Province benefit "to some extent" from new intelligent technologies in formal education (15.82). Physical, educational and training spaces have been "to a large extent" adapted to the special needs and gender differences of students in Kurdistan Province (22/13). However, the amount of compensation for services and welfare of teachers in first and second secondary schools (5/9) and diversification of learning environments in the process of formal education of first and second secondary schools in Kurdistan province (5/749) and the enjoyment of high school students Quality and fair education opportunities (19.81) have been assessed as "low". Therefore, according to the obtained average of the sum of components (65.59) which is less than the expected average, educational justice based on strategies and operational goals of the document of fundamental

transformation of education in the first and second secondary schools of Kurdistan province to a small amount has been achieved.

According to the findings of this study and in order to benefit the schools of Kurdistan province from new intelligent technologies in formal education; the following suggestions are provided: 1- Develop the influence of the National Information and Communication Network (intranet) in schools and create a suitable mechanism for optimal and intelligent operation by educators and students. 2- Production of electronic content tailored to the needs of students and schools based on the national curriculum. 3- Updating education methods with emphasis on active, group, creative methods

According to the findings of this study and in order to adapt physical, educational and training spaces to the special needs and gender differences of students in Kurdistan province, the following suggestions are presented: 1 -Adapting physical, educational and training spaces to the special needs and gender differences of students. 2- Design, construction and proper equipment of prayer halls, libraries, laboratories, green spaces and sports spaces in all schools as an educational environment.

According to the findings of this study and in order to compensate for the services and welfare of teachers in the first and second secondary schools of Kurdistan province, the following suggestions are presented:

1. Establish legal mechanisms to increase the motivation of teachers and educators;
2. Proper organization of services and welfare facilities and solving material and livelihood problems of teachers

According to the findings of this study and in order to diversify the learning environments in the process of formal education of the first and second secondary schools of Kurdistan province, the following suggestions are presented:

1. Establishment, development and enrichment of information and education resources unit in secondary schools of Kurdistan province such as (library, laboratory and workshop, national information and communication network)
2. Establishment of a museum and exhibition of science and technology in each of the cities of Kurdistan province in order to provide the ground for students to observe and experience more and to make the educational content of textbooks more objective.
3. The diversity of formal and public educational situations should be organized in such a way that most of the people in need of education with different physical, sexual, cultural, economic and spatial conditions have a minimum of its quality and quantity.

Keywords: Educational Justice, Secondary Schools, Fundamental Transformation Document, Kurdistan Province.

واكاي ميژان دسٲيابي مدارس استان كرديستان به عدالت آموزشي و تربيتي

با تاكيد بر سند تمول بنيادين

ابوبكر كريمي*^۱، ولي احمد كرماچ^۲

چكیده

اين پژوهش باهدف سنجش ميژان تحقق عدالت آموزشي و تربيتي بر اساس راهبردها و هدفهاي عملياتي سند تحول بنيادين آموزش و پرورش در مدارس متوسطه استان كرديستان انجام شد. جامعه آماري تاممي معلمان و مديران مدارس متوسطه اول و دوم استان كرديستان است؛ كه در سال تحصيلي ۹۹-۱۳۹۸ برابر با ۱۰۳۱۷ نفر بودند. از روش نمونه گيري خوشه اي «چندمرحله اي» استفاده و ۳۷۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوري داده ها پرسش نامه محقق ساخته بود. نتايج نشان داد؛ مدارس استان كرديستان از فناوري هاي هوشمندانه نوين در تعليم و تربيت رسمي (۱۵/۸۲) «تا حدي» بهره مند هستند. فضاهاي فيزيكي، آموزشي و تربيتي با نيازهاي ويژه و تفاوت هاي جنسيتي دانش آموزان استان كرديستان (۲۲/۱۳) «در حد زياد» متناسب سازي شده است. اما ميژان جبران خدمات و تامين رفاه معلمان در مدارس متوسطه اول و دوم (۵/۰۹) و تنوع بخشي به محيط هاي يادگيري در فرايند تعليم و تربيت رسمي متوسطه اول و دوم استان كرديستان (۵/۷۴۹) و برخورداري دانش آموزان مدارس متوسطه از فرصت هاي تعليم و تربيت با كيفيت و عادلانه (۱۹/۸۱) در حد «كم» ارزيابي شده است. بنا بر اين با توجه به ميانگين به دست آمده (۶۵/۵۹) كه كمتر از ميانگين مورد انتظار است، عدالت آموزشي و تربيتي در مدارس متوسطه استان كرديستان به ميژان كمی محقق شده است.

كليد واژگان: عدالت آموزشي و تربيتي، مدارس متوسطه، سند تحول بنيادين، استان كرديستان.

۱. پژوهشگر و مدرس، دكترای مدیریت آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Email: aboubakr.karimi@yahoo.com

* نویسنده مسئول:

۲. عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان كرديستان، سنندج، ایران.

مقدمه

تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی همه‌جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقای سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه‌های مختلف است. عدالت، اساسی‌ترین ارزش اخلاقی و اجتماعی در نظام اسلامی و به‌نوعی عامل بقای جامعه است. همچنین یکی از مأموریت‌های محوری انبیاء تلاش برای بسط عدالت در جامعه بوده است. بر این اساس، عدالت، ارزشی فراگیر است که باید در تمامی جنبه‌ها و شئون حیات اجتماعی تجلی داشته باشد و تمامی سازوکارهای اجتماعی در راستای آن حرکت کنند (Mabani Nazari Tahavole Bonyadin, 2011: 273).

توسعه پایدار مستلزم تغییرات برنامه‌ریزی‌شده و عدالت اجتماعی است. لازمه رشد و توسعه‌ی انسان‌ها در ابعاد مختلف درگرو برخورداری آن‌ها از سطوح مختلف آموزش و پرورش رسمی است. یافته‌های تحقیقات نشان می‌دهند هرچه سطح تحصیلات و سواد افراد جامعه بالاتر باشد میزان پاسخگویی آن‌ها به نیازهای اساسی زندگی افزایش می‌یابد و زمینه‌ی ایجاد تغییرات و اصلاحات آموزشی و فرهنگی و سیاسی را فراهم می‌سازد (Vahedi, 2004)؛ بنابراین یکی از نهادهای پایه و مؤثر هر جامعه که هم می‌تواند عاملی جهت تحقق عدالت بوده و هم از آن متأثر شود، نهاد تعلیم و تربیت آن جامعه است. مردم عموماً انتظار دارند که نظام آموزش و پرورش کارکردها و وظایف گوناگونی برای جامعه و اعضای آن به انجام رساند. از جمله این‌که از طریق فراگرد آموزش و پرورش به‌سوی زندگانی اجتماعی بهتر و عادلانه‌تری سوق دهد (AlagheBand, 2007). در بعد دیگر آن، نهاد تعلیم و تربیت هر جامعه‌ای است که مسئول پرورش شهروندانی عدالت‌محور و تداوم بخش جامعه عادلانه هستند. ارتباط میان عدالت و آموزش و پرورش، محدود به موارد فوق‌الذکر نیست؛ هنگامی‌که از لزوم آموزش همه اعضای جامعه؛ فارغ از جنسیت، نژاد و مذهب سخن به میان می‌آید، زمانی که وجود مدارس خصوصی با امکانات آموزشی بهتر، برای دانش‌آموزان با سطح رفاه اقتصادی بالا را از چشم‌انداز عدالت، چالش‌برانگیز می‌بینیم، وارد مبحث عدالت آموزشی می‌شویم (Brighouse, 2004).

رعایت عدالت تربیتی مهم‌ترین نقش را در پیشرفت عدالت همه‌جانبه و پایدار اجتماعی بر عهده دارد (Afrogh, 2007). از یک طرف، به موضوع عدالت تربیتی می‌توان از دو جنبه‌ی کمی و کیفی نگاه کرد. عدالت در بعد کمی، مقتضی برابری فرصت دسترسی به تربیت رسمی و عمومی است و همگان حق دارند که به حدنصابی از تربیت رسمی و عمومی دسترسی داشته باشند^۱. همچنین اصول بیست و نهم و چهل و سوم قانون اساسی و ماده بیست میثاق جهانی حقوق کودک، اصل پانزدهم قانون اساسی نیز، بر حق برخورداری از آموزش زبان محلی و مادری در کنار آموزش زبان فارسی تأکید می‌کند. این ویژگی به جنبه کیفی اصل عدالت تربیتی اشاره دارد. معنی عدالت تربیتی در بعد کیفی، رعایت تفاوت‌های فردی، فرهنگی و خانوادگی و حتی جغرافیایی در جریان تربیت است. به این صورت که تربیت، به هر فرد متناسب با نیازهایش ارائه شود. این موضوع در مورد کودکان با نیازهای تربیتی ویژه مصداق آشکارتری می‌یابد. این بعد از عدالت در مواد مرتبط قانون اساسی با تربیت (مستقیم و غیرمستقیم) نیز ملاحظه می‌شود (EslamiHarandi & et al, 2018). از طرف دیگر، تحولات پرشتاب اقتصادی و اجتماعی، به‌ویژه فناوری‌های ارتباطی در دهه گذشته، اصلاحات آموزشی را اجتناب‌ناپذیر ساخته است، به‌طوری‌که شوق ایجاد تغییر و تحول در بیشتر نظام‌های آموزشی دیده می‌شود. امروزه آموزش و پرورش ما با چالش‌های فراملیتی و چالش‌های ملی فرا سازمانی و چالش‌های درون سازمانی نظیر حاکمیت نظام اداری متمرکز سنتی، برنامه‌ها و روش‌های کهنه و ناکارآمد و وجود فضاهای آموزشی فرسوده و نامطلوب روبه‌رو می‌باشد (Safi, 2015) که این امر نشان از نوعی بی‌عدالتی در زمینه آموزش و پرورش است. برنامه‌های بهسازی آموزش، هم‌زمان با تحول در محتوا و برنامه‌های درسی به توانمندسازی معلم و کیفیت فرایند تعامل او با دانش‌آموزان در فرایند تدریس توجه بیشتری نشان می‌دهند (SarkarArani, 2010). تحول در نظام آموزش و پرورش کنونی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. تاکنون سیاست‌ها و راهبردهای مختلفی برای تحول در این نظام به کار گرفته شده که چندان موفقیت‌آمیز نبوده است. از آنجا که نظام آموزش و پرورش موجود؛ کهنه، وارداتی و تقلیدی بوده و فارغ‌التحصیلان آن دارای ویژگی‌های

۱. ماده هفت اعلامیه حقوق بشر نیز بر این تساوی در حقوق تربیتی اشاره دارد. لکن پوشش همگانی در یک برهه زمانی رخ نمی‌دهد. بلکه پوشش همگانی تربیت رسمی و عمومی در زمانی است. یعنی طی دوره‌های زمانی رخ می‌دهد نه در مقطع زمانی خاص

شخصیتی مورد انتظار نیستند، تحول زیربنایی در آموزش و پرورش برای دستیابی به اهدافی از جمله ایجاد عدالت تربیتی و در نهایت دستیابی به چشم‌انداز ۱۴۰۴ طراحی شده است (Dehghani & BagheryanFar, 2018).

اگرچه سند تحول بنیادین در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است، ولی در کشورهای دیگر از سال‌ها قبل دغدغه تحول و اثرات آن وجود داشته و تحقیقاتی در این زمینه صورت گرفته است. مثلاً (Counts (1934 دریافت می‌توان از مدرسه برای ایجاد جامعه نو استفاده کرد و یکی از وظایف مهم مدرسه، تسهیل و تشخیص بحران‌های جامعه جدید است. (Hutchins (1963 به بررسی دستورالعمل‌های تربیتی پرداخت و عقیده داشت که جهان، منظم و قانونمند است و باید به تغییرات هم اهمیت داد. جان‌رالز، نظریه پرداز لیبرالیسم مساوات‌طلبانه در کتاب «عدالت همچون انصاف» بیان می‌کند «تا آنجا که ممکن است، پیش‌بینی‌های لازم برای تحقق برابری منصفانه فرصت‌ها در انواع گوناگون آموزش و پرورش باید فراهم گردد» (Rawls, 2004). همچنین بر اساس گزارش چشم‌انداز سیاست آموزشی^۱ (OECD (2015؛ بهبود مدرسه و عدالت و کیفیت آموزشی از اهداف اصلی اصلاحات آموزشی به شمار می‌روند. در ایران نیز از تاریخ انتشار اولین نسخه پیش‌نویس سند تحول در سال ۱۳۸۹، نظرات فراوانی توسط مسئولان، پژوهشگران و اندیشمندان به صورت نقد، گزارش، سخنرانی، مصاحبه و مقاله انتشار یافته است (ZareAbdollahi & et al, 2019). با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته در ایران در حوزه عدالت تربیتی، نکته قابل توجه عدم جامعیت پژوهش‌ها و تمرکز بر بعد خاصی از عدالت تربیتی همچون مدارس خصوصی (Bagheri, 2010) و عدم توجه کافی به تمام ابعاد عدالت آموزشی و تربیتی متناسب با بیانیه، اهداف و مأموریت‌های سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش است. بنابراین با توجه به موارد مطرح شده می‌توان اظهار داشت در نظام آموزش و پرورش چنانچه عدالت آموزشی ایجاد شود و همه مناطق از آموزش و امکانات یکسان برخوردار گردند این امر باعث رشد و شکوفایی جامعه خواهد شد (Adham, 2018). قدر مسلم با شناسایی مسائل و مشکلات مربوط به عدم رعایت عدالت در مدارس و مراکز آموزشی و عوامل مؤثر در موفقیت آن‌ها می‌توان به دست‌اندرکاران امر تعلیم و تربیت در توسعه توانمندی‌ها و کیفیت‌بخشی به

برنامه‌های درسی رهنمودهای لازم را ارائه نمود. همچنین، با توجه به گذشت ۸ سال از ابلاغ سند تحول بنیادین؛ پیامدهای مثبت آن در سطوح مختلف و در مدارس کشور آشکار نیست و بیشتر دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت به‌نوعی با ابهام مواجه هستند. بنابراین، با توجه به اهمیت موضوع و در راستای ترمیم شکاف مطالعاتی موجود، این پژوهش به بررسی میزان تحقق عدالت آموزشی و تربیتی در مدارس استان کردستان که یکی از اهداف اصلی سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش است؛ می‌پردازد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

نظریه‌پردازان حوزه عدالت بر این باورند که بحث عدالت در سرشت خود بحثی تجربیدی، تحلیلی و نظری است و همیشه با تنوع دیدگاه‌ها و اختلاف نظرها همراه بوده است. این تنوع خصوصاً از آن بعد دیده می‌شود که عدالت در تمامی جنبه‌های فردی، خانوادگی، ابعاد کلان اجتماعی و نهادها و سازمان‌های درگیر، در حقوق و قضا، در فلسفه و سیاست و غیره حضور و بروز جدی دارد (Vaezi, 2009). کاوش در محتوای نظریه‌های عدالت از این واقعیت پرده برمی‌دارد که هر یک از این نظریه‌ها بر عنصری خاص به‌صورت پایه و اساس اصول عدالت خویش پای فشرده‌اند که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان ارزش‌های بنیادین و نهایی^۱ یادکرد. برای مثال از نگاه لیبرال‌های کلاسیک و آزادی خواهان معاصر، آزادی ارزش بنیادین و محور اصلی جامعه مطلوب را تشکیل می‌دهد. از سوی دیگر در نگرش سوسیالیست‌ها به‌طور معمول عنصر برابری و به‌ویژه مسئله نیاز، ارزشی بنیادین است (Farrelly, 2007). بر چنین زمینه‌ای به نظر می‌رسد هر نظریه‌ای درباره عدالت درک معین و مشخصی را از نظام ایدئال هنجارهای اجتماعی به نمایش می‌گذارد. این نظام ممکن است از نظر منتقدان تخیلی و یا حتی ناعادلانه و ظالمانه معرفی شود ولی تا جایی که یک نظام ایدئال معرفی می‌شود، تئوری مدافع آن نظام - ایدئال را می‌توان نظریه عدالت خواند؛ بنابراین نظریه عدالت در پی ایجاد نظامی ایدئال برای به زیستن هستند. می‌توان گفت که بهزیستی در سطح زندگی فردی و جمعی، متضمن مفهومی از عدالت است (Khanifar & et al, 2010).

---

1. Ultimate value

به باور (Eftekhari, 2009)، علی‌رغم تنوع دیدگاه‌های نظری ارائه‌شده درباره چیستی و مفهوم عدالت، می‌توان چندین دیدگاه اصلی را در این باره بدین شرح دسته‌بندی کرد.

عدالت و تکلیف‌گرایی: در سنت کلاسیک، عدالت همچون التزام به عمل در چارچوب هنجارهای پذیرفته‌شده، پنداشته شده است که این چارچوب نزد اندیشمندان مختلف به قانون، باورهای اخلاقی، ضوابط طبقه و صنف تعبیر شده است.

عدالت و فایده‌گرایی: پیروان نهضت روشنگری در مقام نقد درک آسمانی عدالت به اصل «فردگرایی»^۱ تمسک جسته و درنهایت از «منفعت»^۲ همچون مفهوم راهنمای درک عدالت، سخن گفته‌اند و در این اصل که «عدالت بر منافع» استوار بوده و از انطباق رفتار با منافع پدید می‌آید، اتفاق نظر دارند.

عدالت و سوسیالیسم: گروهی از متفکران همچون اسپنسر بر این باورند که مصلحت «جماعت»^۳ بر کلیه مصالح برتری دارد. به‌زعم ایشان هر آنچه بتواند بین منافع افراد جمع نماید و نوعی هماهنگی ایجاد کند، اولویت دارد. به‌عبارت‌دیگر هنر عدالت ایجاد همین همگرایی^۴ و لذا جوهره عدالت، ایجاد همگرایی و خروج از تعارض است.

عدالت و مساوات: این ایده که عدالت در «برابری»^۵ ظهور یافته و امکان تحقق دارد از سوی طیف وسیعی از اندیشمندان - به‌ویژه مارکسیستی- مطرح شده است. آنچه آن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد، عمق و گستره برابری است که به طرح دیدگاه‌های افراطی تا متعادل در باب برابری منجر شده است.

عدالت همچون حق و حقانیت: از جمله تعاریفی است که در سنت اسلامی و توسط متفکران مسلمان تأیید و ترویج شده، می‌توان به استنباطی اشاره کرد که عدالت را به اعطای حق و یا تحصیل آن بر اساس حقانیت تعریف کرده‌اند.

-
1. Individualism
  2. Interest
  3. Community
  4. Integration
  5. Equality

عدالت و انصاف: انتشار کتاب «جان رالز»^۱ در ۱۹۷۱ تحولی در نظریه عدالت پدید آورد. او با طرح ایده «عدالت انصافی»^۲ مرزهای فایده‌گرایی را پشت سر نهاده و از «تعادل»^۳ به‌مثابه جوهره عدالت یاد می‌نماید. تعادل در فضای خواسته‌های متعارض افراد ایجاد شده و از این طریق همه گونه از نابرابری را نفی می‌کند و به‌این ترتیب نظامی پدید می‌آید که با همه رفتارهای یکسان دارد.

اندیشمندان بر این باورند فارغ از تأثیری که تعلیم و تربیت ممکن است بر آینده، اهداف و سایر زمینه‌های اجتماعی انسان داشته باشد، خود نیز دارای ارزش ذاتی است. شاخص توسعه انسانی سازمان ملل^۴، کشورها را نه تنها بر اساس درآمد سرانه آن‌ها، بلکه بر اساس ملاک‌های وضعیت سلامت و تعلیم و تربیت رتبه‌بندی می‌کند. با توجه به این امر، تعلیم و تربیت یک فرد در اجتماع، دارایی ارزشمندی برای او محسوب می‌شود. با توجه به اهمیت ذاتی تعلیم و تربیت، بالطبع توزیع آن نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و نیازمند آن است که ابعاد مختلف آن به‌دقت مورد تحلیل قرار گیرد (Vandenberghe, 2010). اهمیت این امر منجر به شکل‌گیری مبحثی چالش‌برانگیز به نام عدالت تربیتی می‌شود. نکته مهم و قابل توجه درباره موضوع عدالت تربیتی آن است که عدالت باید هم به‌عنوان موضوع آموزش و هم به‌عنوان روح حاکم بر تعلیم و تربیت مورد توجه قرار گیرد ولی نظریه‌پردازان آموزشی که معمولاً به روند شکل‌گیری تربیت رسمی و ساختار نظام‌های آموزشی توجه می‌کنند، محتوا، روش، فرایندهای آموزشی را از جهت نوع و میزان تبعیض‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند و کمتر به عدالت به‌عنوان یک اولویت آموزشی می‌پردازند (AlamoalHoda, 2011). اگر بحث عدالت تربیتی را محدود به محیط‌های آموزشی کنیم، می‌توان گفت سه دسته عوامل در آن دخیل‌اند: ۱- موقعیت، منابع و امکاناتی که از طرف مسئولان نظام آموزشی تدارک دیده می‌شود همانند معلم، منابع اولیه، برنامه درسی، محیط آموزشی^۲- ویژگی‌هایی که از طرف دانش‌آموزان وارد محیط آموزشی می‌شود مانند زمینه اقتصادی، فرهنگی و موقعیت اجتماعی دانش‌آموزان^۳- ویژگی‌های نامحسوس که

1. John Rawls
2. Justice as Fairness
3. Equilibrium
4. United Nations Human Development Index (HDI)

در نتیجه برخورد متقابل همه این عوامل به وجود می‌آید همانند نوع برخورد معلمان با کودکان، نوع برخورد دانش‌آموزان با یکدیگر (Anderson, 2007). اگر بحث عدالت تربیتی را در محدوده کلاس درس در نظر بگیریم، از پنج نگرش می‌توانیم آن را مورد بررسی قرار دهیم که در ادامه به آن اشاره خواهیم کرد؛

عدالت تربیتی دموکراتیک^۱: در این دیدگاه معلم باید زمان و توجه برابری برای همه دانش‌آموزان مصروف کند، صرف‌نظر از این که کدام‌یک از آن‌ها به توجه بیشتری نیاز دارند، تا چه اندازه نسبت به سایر همکلاسی‌های خود از قوت و یا ضعف برخوردارند.

عدالت تربیتی اخلاقی‌گرایانه^۲: معلم در این دیدگاه به دانش‌آموزان تلاشگر توجه بیشتری مبذول می‌کند و به دانش‌آموزان کم‌فعالیت توجه و تشویق کمتری ارائه می‌کند. در این دیدگاه معلم، کلاس درس را به‌عنوان جامعه‌ای اخلاقی در نظر می‌گیرد و طبق یک قرارداد نانوشته این شعار را که عملکرد من به‌عنوان معلم وابسته به عملکرد شما دانش‌آموزان است و هرکسی به این قرارداد پایبند بوده و به آن احترام بگذارد، سود بیشتری نصیبش می‌گردد. در این دیدگاه به مفهوم تلاش در کلاس درس بیشتر از مفهوم پیشرفت توجه می‌شود.

عدالت تربیتی انسانی حداقلی^۳: از آنجا که بعضی از دانش‌آموزان از امتیازات کمتری نسبت به استعدادها و قابلیت‌هایشان در گذشته برخوردار بوده‌اند. عدالت انسانی حکم می‌کند معلم در کلاس درس توجه بیشتری به آن‌ها مبذول نماید اما گنجاندن مفهوم حداقلی به آن معناست که توجه بیشتر از طرف معلم فقط به دانش‌آموزانی تعلق می‌گیرد که در خانواده و یا پایه‌های پایین‌تر مدرسه مورد کم‌لطفی قرار گرفته‌اند نه دانش‌آموزانی که به لحاظ ژنتیکی پایین‌تر از سطح معمول می‌باشند.

عدالت انسانی تربیتی حداکثری^۴: در این دیدگاه عدالتی از معلم انتظار می‌رود که معلم تمام کمبودهایی که در گذشته با خود حمل می‌کند را سعی نماید جبران کند که شامل نقایص ژنتیکی نیز می‌شود.

-
1. Democratic educational justice
  2. Moralistic educational justice
  3. Weak humane educational justice
  4. Strong humane educational justice

سودگرایی^۱: فایده باوران اعتقاد دارند که در کلاس درس و کل فرایند برخورداری از امکانات آموزشی، حالت رقابتی وجود دارد، به شرطی که عرصه این رقابت به روی همگان به یک اندازه باز باشد. در این صورت توجه معلم نیز نوعی پاداش محسوب می‌شود و تنها به دانش‌آموزانی تعلق می‌گیرد که فعالیت بهتری دارند. در این صورت برقراری عدالت تربیتی و ارائه امکانات آموزشی هم می‌تواند به صورت استحقاقی و شایسته‌سالاری توزیع گردد و هم توزیع جبرانی و ترمیمی می‌تواند ملاک عمل باشد و هم توزیع برابر امکانات آموزشی. مفهوم استحقاق گونه عدالت تربیتی می‌تواند به نفع افرادی باشد که تلاش بیشتری نسبت به سایرین دارند درحالی‌که عدالت تربیتی ترمیمی به نفع دانش‌آموزانی خواهد بود که از معلولیت و یا پیشرفت تحصیلی پایین‌تری برخوردارند (Gutek, 2007).

یکی از نکات مورد توجه نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت به مسئله عدالت تربیتی، نگاه اقتصادی آن‌ها به این مقوله است (Marzooghi, 2015). زمینه اقتصادی خانوادگی دانش‌آموزان و سطح درآمد آنان علاوه بر تعیین منزلت اجتماعی، بر میزان دسترسی دانش‌آموزان بر تعلیم و تربیت در سطوح مختلف تأثیر می‌گذارد، درحالی‌که در بدو ورود به نظام آموزش رسمی به سبب محرومیت‌ها و تفاوت‌های ذکر شده، پایه نابرابری در میان دانش‌آموزان با سطوح مختلف نهاده می‌شود. از سوی دیگر دولت‌ها در تخصیص منابع مالی به امر تعلیم و تربیت میان طبقه‌های مختلف اجتماعی با چالش مواجه بوده‌اند. برابری مطلق در امر توزیع همیشه موفق نبوده و با مشکلاتی در عمل مواجه بوده است از سوی دیگر نبود معیارهای عینی و دقیق برای شناسایی تفاوت‌ها از جمله مشکلات تخصیص منابع به حساب می‌آید. به طوری که مبحث عدالت تربیتی در بیشتر کشورها به مسئله‌ای سیاسی تبدیل شده است. زیرا وجود اقوام مختلف در این کشورها زمینه را برای سوق دادن مسئله عدالت تربیتی به مسئله‌ای سیاسی هموار کرده است (Watson, 2006). به این دلیل ورود اقتصاددانان به بحث عدالت تربیتی و نگاه اقتصادی نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت به بحث عدالت تربیتی در دهه هشتاد و نود امری بدیهی بوده و ریشه‌هایی از آن نیز قابل مشاهده می‌باشد.

پیشینه موضوع نشان می‌دهد در داخل و خارج از کشور تحقیقات و اسناد بالادستی فراوانی اجرا و تدوین شده که در جدول ۱، به صورت خلاصه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

جدول ۱. جمع‌بندی پیشینه

ردیف	پژوهشگران	سال	موضوع
۱	گریفث	۲۰۰۳	وجود تفاوت بین یادگیرندگان و تأثیر آن را بر نوع باز توزیع امکانات آموزشی یادآور می‌گردد که یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های پیش روی هر نظریه‌ی عدالت آموزشی است.
۲	لوند	۲۰۰۳	بحث تعلیم و تربیت چند فرهنگی در کشورهای ایالات متحده و انگلیس را مورد بررسی قرار می‌دهد و اشاره می‌کند که در عرصه عمل و در بحث تعلیم و تربیت چند فرهنگی امکان برقراری کامل عدالت بدون دانش آموزان دشوار و بعید به نظر می‌رسد.
۳	سایتی	۲۰۰۷	جامعه یونان از عدالت اجتماعی و برابری حمایت کرده و آن را ارتقاء می‌دهد.
۴	کاردان	۲۰۰۹	توجه به اهمیت راهبردی وب (شبکه جهانی کامپیوتر) می‌تواند ابزاری منسجم و مهم برای دستیابی به عدالت آموزشی باشد.
۵	نجفی احمدی	۲۰۱۲	عملکرد مدارس خصوصی با معیارهای تلاش و نیاز در تناقض می‌باشند و پیشنهادهایی در جهت کاهش اثرات ناعادلانه مدارس خصوصی ارائه شده که از جمله آن‌ها می‌توان به ارتقاء سطح کیفی آموزش در مدارس دولتی، انتخاب محتوای کتاب درسی به گونه‌ای که پاسخ‌گوی دانش‌آموزان با علایق و توانایی‌های متفاوت باشد؛ اشاره کرد.
۶	صفارحیدری و حسین نژاد	۲۰۱۴	سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش با رویکردی آرمان‌گرا و بر اساس آمیزه‌ای از خوانش ایدئولوژیک از دین، تدوین شده است؛ از این رو سند در تحقق عدالت آموزشی دارای چالش‌هایی است. این چالش‌ها از یک سو به ماهیت رویکرد آرمان‌گرایی و از سوی دیگر، به نگاه محدود ایدئولوژیک به عدالت برمی‌گردد. به نظر می‌آید تحقق عدالت آموزشی نیازمند رویکردی معنوی و تکثرگرا به انسان و جامعه است.
۷	مرزوقی همکاران	۲۰۱۶	اسناد تحول بنیادین (مبانی نظری سند تحول، سند تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی) شامل سه بخش مفهوم شناختی، روش‌شناختی و ساختار برنامه درسی ملی با سی‌وسه مضمون پایه هستند
۸	محمدی	۲۰۱۹	میزان آگاهی معلمان استان کردستان نسبت به تمامی مفاهیم و احکام سند تحول بنیادین به‌طور میانگین، پایین است که نمره آگاهی آنان نسبت به مفاهیم کمی بیشتر از آگاهی آنان نسبت به احکام بوده است اما میزان نگرش معلمان نسبت به مفاهیم و احکام سند تحول مثبت است و در مقایسه با نمرات کسب‌شده از پرسشنامه سنجش آگاهی، نتایج حاصله در بخش نگرش نشان‌دهنده دیدگاه مطلوب اکثریت آنان نسبت به احکام و مفاهیم سند است.

روش پژوهش

روش پژوهش کمی، از نوع توصیفی-پیمایشی است و از لحاظ هدف، کاربردی توسعه‌ای است. جامعه آماری این تحقیق را تمامی معلمان و مدیران مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان را تشکیل می‌دهند؛ که طبق آمار آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ برابر با ۱۰۳۱۷ نفر می‌باشند. به دلیل وسیع بودن جامعه آماری و تفاوت‌های حاکم بر مناطق (مناطق ۱۶ گانه) و امکان تعمیم‌پذیری آن، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای «چندمرحله‌ای» استفاده گردید. تعداد نمونه‌ها بر اساس فرمول مورگان ۳۷۰ نفر بودند. به این شکل که از هر ناحیه به تناسب جمعیت، جنسیت و شهری-روستایی؛ چند مدرسه دخترانه متوسطه اول و دوم و چند مدرسه پسرانه متوسطه اول و دوم به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و اطلاعات از کلیه مدیران، معلمان و مربیان این مدارس جمع‌آوری گردید. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه‌ها به شرح جدول زیر است:

جدول ۲. ویژگی‌های دموگرافیک جامعه آماری

جنسیت	فراوانی	سن	فراوانی	سطح تحصیلات	فراوانی	وضعیت مدارس	فراوانی	مقطع تحصیلی مدارس	فراوانی
مرد	۱۰۵	۲۵ تا ۲۹	۱۸	فوق دیپلم	۲۴	شهری	۱۵۳	متوسطه اول	۹۳
	(۴۹/۸)		(۷/۸)		(۱۱/۴)		(۷۲/۵)		(۴۴/۱)
زن	۱۰۶	۳۰ تا ۳۴	۵۱	لیسانس	۱۲۴	روستایی	۵۸	متوسطه دوم	۱۱۸
	(۵۰/۲)		(۲۲)		(۵۸/۸)		(۲۷/۵)		(۵۵/۹)
		۳۵ تا ۳۹	۶۸	فوق لیسانس	۴۷				
			(۲۹/۳)		(۲۲/۳)				
		۴۰ تا ۴۴	۳۵	دکتر	۱۶				
			(۱۵/۱)		(۷/۶)				
		۴۵ تا ۴۹	۲۶						
			(۱۱/۲)						
		۵۰ تا ۵۴	۲۸						
			(۱۲/۱)						
جمع									۲۱۱ (۱۰۰ درصد)

ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. برای طراحی سؤالات از راهکارها و هدف‌های عملیاتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و ادبیات موضوع کمک گرفته شد. پرسش‌نامه دارای ۲۲ سؤال ۵ گزینه‌ای است. سؤالات با مقیاس پنج رتبه‌ای تحت عناوین خیلی

کم، کم، تا حدی، زیاد و خیلی زیاد و با احتساب نمراتی به ترتیب از یک تا پنج برای هر سؤال ارزش‌گذاری شده است. در این طیف هر قدر از مقادیر کم به طرف مقادیر زیاد حرکت کنیم نشان‌دهنده دستیابی به عدالت تربیتی و آموزشی در مدارس متوسطه استان کردستان است. پس از انجام پیش‌آزمون (روایی و پایایی) و اصلاح پرسشنامه، اقدام به جمع‌آوری داده‌ها گردید. روایی و پایایی پرسشنامه قبل از اجرا (با نظرات متخصصین و آزمون آلفای کرونباخ) بررسی و اصلاح گردید. برای بررسی روایی پرسش‌نامه از صاحب‌نظران علوم تربیتی دانشگاه‌های کردستان و فرهنگیان از جمله مدیریت آموزشی استفاده گردید. سؤالات در اختیار ۵ نفر از اساتید قرار گرفت که بعد از انجام اصلاحات جزئی پرسش‌نامه نهایی، آماده گردید. همچنین برای بررسی پایایی، در ابتدا، پرسشنامه به ۶۰ نفر از نمونه‌ها تحویل داده شد. ۵۴ نفر پرسش‌نامه‌ها را تکمیل نموده و عودت دادند؛ که به وسیله نرم‌افزار SPSS و روش آلفای کرونباخ^۱ پایایی پرسشنامه‌ها محاسبه گردید. میزان آلفای کرونباخ به دست آمده (۰/۸۱)، نشان‌دهنده پایایی قابل قبول و تأیید شده است. علیرغم پیگیری زیاد، به دلیل بیماری کرونا، از ۳۷۰ پرسشنامه ارسال شده، ۲۴۲ پرسش‌نامه در دو مرحله دریافت گردید، که از این تعداد، ۲۱۱ مورد از آن‌ها کامل و برای تجزیه و تحلیل در نظر گرفته شد.

تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو سطح توصیفی^۲ و استنباطی^۳ صورت گرفت. در سطح توصیفی از شاخص‌هایی نظیر میانگین، انحراف معیار، جداول متقاطع و نمودار توزیع فراوانی استفاده شد. در بخش آمار استنباطی، برای تعیین پایایی درونی سؤالات از ضریب آلفای کرونباخ و برای مقایسه میانگین‌ها در متغیرهای گروه‌بندی شده نیز از آزمون تی^۴ و تحلیل واریانس پارامتریک و ناپارامتریک استفاده گردید. همچنین برای بررسی نرمال بودن متغیرهای تحقیق از آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف^۵ و شاپیرو-ویلک^۶ استفاده شد.

-
1. Cronbach Alpha
  2. Descriptive Statistical
  3. Inferential Analysis
  4. One sample T-Test
  5. Kolmogorov- Smirnov
  6. Shapiro- Wilk

یافته‌های پژوهش

توصیف داده‌های مربوط به پرسش‌نامه

برای پاسخ به سؤالات؛ از روش کمی و ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است؛ که به‌وسیله آمار توصیفی و آزمون تی تک نمونه‌ای، داده‌های جمع‌آوری شده، تجزیه و تحلیل گردید. در این قسمت داده‌های حاصل از پرسش‌نامه در راستای پاسخ به سؤالات، توصیف شده است. همان‌گونه که گفته شد، برای هرکدام از مؤلفه‌های عدالت آموزشی و تربیتی سؤالاتی برای سنجش آن‌ها در پرسش‌نامه تنظیم گردید. بعد از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها و وارد نمودن داده‌ها به نرم‌افزار SPSS ویرایش ۲۳، سؤالات مربوط به هر مؤلفه جمع^۱ و کدگذاری مجدد^۲ گردید؛ که نتایج آن‌ها در جدول‌ها و نمودارهای زیر ذکر خواهد شد.

جدول ۳. نتایج حاصل از پاسخ مؤلفه‌های میزان تحقق عدالت تربیتی و آموزشی

ردیف	مؤلفه‌ها	درصد پاسخ‌ها					انحراف استاندارد
		خیلی کم	کم	تا حدی زیاد	زیاد	خیلی زیاد	
۱	فناوری‌های هوشمندانه نوین	۰/۰	۵/۷	۳۸/۴	۵۱/۷	۴/۳	۰/۶۷۰
۲	متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با نیازهای ویژه	۰/۰	۱/۰	۲۱/۴	۵۱/۷	۲۵/۹	۰/۷۱۷
۳	جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان	۱۳/۳	۳۰/۳	۳۲/۲	۱۷/۱	۷/۱	۱/۱۰۹
۴	تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری	۳/۸	۱۵/۲	۵۲/۶	۲۲/۷	۵/۷	۰/۱۸۶۵
۵	برخورداری دانش آموزان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه	۰/۰	۷/۱	۶۱/۶	۳۱/۳	۰/۰	۰/۵۷۲

همان‌گونه که جدول نشان می‌دهد، ۵۱/۷ درصد میزان بهره‌مندی مدارس استان کردستان از فناوری‌های هوشمندانه نوین در تعلیم و تربیت رسمی و متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش آموزان استان کردستان را زیاد

1. Compute
2. Recode

توصیف نمودند. همچنین ۳۲/۲ درصد وضعیت موجود جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان و ۵۲/۶ درصد تنوع بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی را تا حدی، توصیف نمودند. و سرانجام ۶۱/۶ درصد تا حدی، وضعیت برخورداری دانش آموزان متوسطه اول و دوم استان کردستان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه را توصیف نمودند.

نرمال بودن متغیرها

در این تحقیق، قبل از انجام تحلیل مؤلفه‌ها در ابتدا پاک‌سازی و پالایش لازم در خصوص سؤالات بدون پاسخ انجام شد. سپس برای بررسی نرمال بودن داده‌ها مقدار کشیدگی^۱ و چولگی^۲ سؤالات بررسی گردید، خروجی نشان داد، مقدار کشیدگی از ۷ و مقدار چولگی از ۲ کمتر است؛ که حاکی از نرمال بودن داده‌هاست. همچنین مقدار کولموگروف- اسمیرنوف و شاپیرو- ویلک سؤالات معنادار بودند؛ که نتایج آن در **Error! Reference source not found.** آمده است. معنی‌داری آماری این شاخص‌ها به‌طور آرمانی در سطح آلفای $(P < 0/001)$ بیانگر تخطی از نرمال بودن تک متغیری است. بنابراین با توجه به سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده در دو آزمون اشاره‌شده، می‌توان گفت متغیرهای پژوهش نرمال بوده و برای بررسی سؤالات هم می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

جدول ۴. آزمون نرمال بودن متغیرهای عدالت تربیتی و آموزشی

ردیف	سازه	کولموگروف- اسمیرنوف			شاپیرو- ویلک	
		آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱	عدالت تربیتی و آموزشی	۰/۰۵۳	۲۰۸	۰/۲۰۰	۲۱۰	۰/۴۷۶

میزان تحقق عدالت آموزشی و تربیتی بر اساس راهبردها و هدف‌های عملیاتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان.

1. Kurtosis
2. Skewness

۴۳ واکاوی میزان دستیابی مدارس استان کردستان به عدالت آموزشی

همان‌طور که بیان شد، برای پاسخ به سؤالات پژوهش از آزمون برابری میانگین‌ها برای یک نمونه (تی تک نمونه‌ای) استفاده گردید. نتایج نشان می‌دهد با توجه به مقادیر آزمون تی و سطوح معنی‌داری (کمتر از ۰/۰۵) مؤلفه‌های؛ فناوری‌های هوشمندانه نوین، متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با نیازهای ویژه، جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان، تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری و برخورداری دانش‌آموزان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه با سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا نمود میانگین‌های نمونه موردبررسی دارای تفاوت معنادار با میانگین فرضی جامعه (مقدار مرجع) می‌باشند. از طرف دیگر، با توجه به کوچک‌تر بودن میانگین نمونه موردبررسی یا وضع موجود (به غیر از فناوری‌های هوشمندانه نوین، متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با نیازهای ویژه) از میانگین مطلوب جامعه، نتیجه گرفته می‌شود که در اکثر موارد میزان تحقق این مؤلفه‌ها به‌طور معناداری کمتر از حد متوسط و مورد انتظار در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان می‌باشد.

جدول ۵. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش میزان تحقق عدالت آموزشی، تربیتی

متغیر	اندازه نمونه	مقدار مرجع ^۱	میانگین	مقدار تی	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین
فناوری‌های هوشمندانه نوین	۲۱۱	۱۵	۱۵/۸۲	۷۶/۶۹۷	۰/۰۰۰	-۰/۸۲
متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با نیازهای ویژه	۲۱۱	۱۸	۲۲/۱۳	۷۰/۱۷۷	۰/۰۰۰	-۴/۱۳
جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان	۲۱۱	۶	۵/۰۹	۳۵/۲۰۷	۰/۰۰۰	۰/۹۹۱
تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری	۲۱۱	۶	۵/۷۴۹	۵۰/۰۸۹	۰/۰۰۰	۰/۲۵۱
برخورداری دانش‌آموزان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه	۲۱۱	۲۱	۱۹/۸۱	۷۹/۷۴۷	۰/۰۰۰	۱/۱۹
جمع مؤلفه‌ها (میزان عدالت آموزشی و تربیتی)	۲۱۱	۶۶	۶۵/۵۹	۱۰۴/۹۲۹	۰/۰۰۰	۰/۴۰۱

۱. عدد مرجع به این شکل محاسبه گردید، بعد از جمع کردن سؤالات مربوط به هر بعد از طریق نرم‌افزار Spss، تعداد سؤالات آن بعد، ضربدر عدد ۳ (گزینه متوسط در طیف سؤالات پرسش‌نامه) گردید

بحث و نتیجه‌گیری

عدالت؛ اساسی‌ترین ارزش اخلاقی و اجتماعی در نظام اسلامی و به‌نوعی عامل بقای جامعه است. بر این اساس، باید در تمامی جنبه‌ها و شئون حیات اجتماعی تجلی داشته باشد و تمامی سازوکارهای اجتماعی در راستای آن حرکت کنند. این پژوهش باهدف سنجش میزان تحقق عدالت آموزشی و تربیتی بر اساس راهبردها و هدف‌های عملیاتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان؛ انجام شد. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای بر اساس نظر معلمان و مدیران مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان، نشان داد؛ مدارس استان کردستان از فناوری‌های هوشمندانه نوین در تعلیم و تربیت رسمی «تا حدی» بهره‌مند هستند. فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان استان کردستان «در حد زیاد» متناسب‌سازی شده است. اما میزان جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان در مدارس متوسطه اول و دوم و تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی متوسطه اول و دوم استان کردستان و برخورداری دانش‌آموزان مدارس متوسطه از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه در حد «کم» ارزیابی شده است.

بنابراین با توجه به میانگین به‌دست‌آمده جمع مؤلفه‌ها (۶۵/۵۹) که کمتر از میانگین مورد انتظار است، عدالت آموزشی و تربیتی بر اساس راهبردها و هدف‌های عملیاتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان به میزان کمی محقق شده است. به‌بیان‌دیگر با توجه به کوچک‌تر بودن میانگین وضع موجود اکثر مؤلفه‌های موردبررسی از میانگین مطلوب جامعه، نتیجه گرفته می‌شود که میزان تحقق عدالت آموزشی و تربیتی بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌طور معناداری کمتر از حد متوسط و مورد انتظار در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان می‌باشد.

در ادامه، نتایج به‌دست‌آمده به تفکیک سؤالات پژوهش، موردبحث و نتیجه‌گیری قرار می‌گیرد.

سؤال اول؛ میزان بهره‌مندی مدارس استان کردستان از فناوری‌های هوشمندانه نوین در تعلیم و تربیت رسمی چه اندازه است؟ نتایج نشان داد که ۵۱/۷ درصد از پاسخگویان میزان

بهره‌مندی مدارس استان کردستان از فناوری‌های هوشمندانه نوین در تعلیم و تربیت رسمی را «تا حدی» توصیف نمودند. یکی از ظرفیت‌های موجود برای گسترش و تعمیم تربیت رسمی و عمومی فناوری اطلاعات و ارتباطات است. این فناوری جدید قابلیت‌هایی دارد که می‌تواند به توسعه و گسترش تربیت رسمی و عمومی یاری رساند. البته نسبتی که این فناوری با تربیت برقرار می‌کند نسبت تساوی نیست. زیرا نمی‌توان از این فناوری انتظار کارکردی از نوع تربیت داشت. این فناوری را می‌توان در بستر وسیع و گسترده تربیت رسمی و عمومی، که اساساً بر تعامل رو در روی مربی و متربی تأکید دارد و از موقعیت‌های تعاملی برمی‌خیزد به کار گرفت، آن هم در حد روش نه به‌مثابه هدف. کیفیت فرایند تعلیم و تربیت با استفاده از فناوری‌های هوشمندانه نوین ارتقا پیدا می‌کند. امروزه توسعه ضریب نفوذ شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات (اینترنت) در مدارس با اولویت پر کردن شکاف دیجیتالی بین مناطق آموزشی و ایجاد سازوکار مناسب برای بهره‌برداری بهینه و هوشمندانه توسط مربیان و دانش‌آموزان در چارچوب نظام معیار اسلامی از ضروریات است. این یافته همسو با نتایج مطالعات (Lund 2003) است.

سؤال دوم؛ میزان متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان استان کردستان چگونه است؟ نتایج نشان داد که ۵۱/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان، متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان استان کردستان را «زیاد» توصیف نمودند. ایجاد و متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و اقتضات فرهنگ اسلامی ایرانی و شرایط اقلیمی، فرهنگی و جغرافیایی از اهداف عملیاتی سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش است (Sanad Tahavol Bonyadin, 2011). متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان با تأکید بر فراهم آوردن الزامات نهادینه‌سازی فرهنگ ایمانی و عفاف و پوشش و رعایت احکام محرمیت در محیط از الزامات نظام آموزشی کشور است نتایج تحقیق حاضر همسو با یافته‌های SafarHeidari & HoseinNejhad (2014) است.

سؤال سوم؛ میزان جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان چگونه است؟ نتایج نشان داد که ۳۲/۲ درصد از پاسخ‌گویان، جبران خدمات و تأمین

رفاه معلمان در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان را «تا حدی» توصیف نمودند. تهیه و برقراری الگوی جبران خدمات و تأمین رفاه نیروی انسانی درخور منزلت فرهنگیان با توجه به لزوم تمام‌وقت شدن آنان از نیازهای معلمان است. همچنین فراهم آوردن تسهیلات و امتیازات مناسب برای جذب و نگاهداشت نیروهای کارآمد و ایجاد سازوکارهای قانونی برای افزایش انگیزه معلمان و مریبان با ساماندهی مناسب خدمات و امکانات رفاهی و رفع مشکلات مادی و معیشتی آنان؛ بسیار ضروری است. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های (Mohamadi 2019) و (Kardan 2009) هم‌راستا است.

سؤال چهارم؛ میزان تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی متوسطه اول و دوم استان کردستان چگونه است؟ نتایج نشان داد که ۵۲/۶ درصد از پاسخگویان، تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی را «تا حدی» توصیف نمودند. تقویت و نهادینه‌سازی مشارکت اثربخش و مسئولیت‌پذیری مردم، خانواده و نهادهای اقتصادی، مدیریت شهری و روستایی و بنیادهای عام‌المنفعه در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به ارتقا و تعالی نظام آموزشی منجر می‌شود. ایجاد، توسعه و غنی‌سازی واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدرسه از قبیل (کتابخانه، آزمایشگاه و کارگاه، شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات) یکی از ملزومات تحقق عدالت آموزشی و تربیتی به شمار می‌رود. این یافته همسو با نتایج (Griffits 2003) و (Gutek 2007) است.

سؤال پنجم؛ میزان برخورداری دانش آموزان متوسطه اول و دوم استان کردستان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه چگونه است؟ نتایج نشان داد که ۶۱/۶ درصد از پاسخگویان، برخورداری دانش آموزان متوسطه اول و دوم استان کردستان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه را «تا حدی» توصیف نمودند. توسعه و نهادینه کردن عدالت آموزشی و تربیتی در مناطق مختلف کشور و تقویت آموزش و پرورش مناطق مرزی با تأکید بر توانمندسازی معلمان و دانش آموزان این مناطق با تمرکز بر کیفیت فرصت‌های تربیتی هماهنگ با نظام معیار اسلامی از راهبردهای کلان سند بنیادین نظام آموزش و پرورش به شمار می‌رود. (Saity 2007) گزارش کرد که جامعه یونان از عدالت اجتماعی و برابری حمایت کرده و آن را ارتقاء می‌دهد و این‌که سیاست‌گذاری آموزشی یونان به این شکل است که بین کودکان - چه یونانی الاصل و

چه مهاجر - تفاوتی قائل نبوده و همه کودکان از امتیاز مشابهی برخوردارند. این یافته با نتایج پژوهش حاضر همسو نیست. لکن نتایج این پژوهش با یافته‌های (Najafi & Ahmadi 2012) هم‌راستا است.

با توجه به یافته‌های این پژوهش و در راستای بهره‌مندی مدارس استان کردستان از فناوری‌های هوشمندانه نوین در تعلیم و تربیت رسمی؛ پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. توسعه نفوذ شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات (اینترنت) در مدارس و ایجاد سازوکار مناسب برای بهره‌برداری بهینه و هوشمندانه توسط مربیان و دانش‌آموزان؛
۲. تولید محتوای الکترونیکی متناسب با نیاز دانش‌آموزان و مدارس بر اساس برنامه درسی ملی؛

۳. به‌روزروسی روش‌های تعلیم و تربیت با تأکید بر روش‌های فعال، گروهی، خلاق. با توجه به یافته‌های این پژوهش و در راستای متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان استان کردستان پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان؛
۲. طراحی، ساخت و تجهیز مناسب نمازخانه، کتابخانه، آزمایشگاه، فضای سبز و فضای ورزشی در تمام مدارس به‌عنوان محیط تعلیم و تربیت. با توجه به یافته‌های این پژوهش و در راستای جبران خدمات و تأمین رفاه معلمان در مدارس متوسطه اول و دوم استان کردستان پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. ایجاد سازوکارهای قانونی برای افزایش انگیزه معلمان و مربیان؛
۲. ساماندهی مناسب خدمات و امکانات رفاهی و رفع مشکلات مادی و معیشتی معلمان با توجه به یافته‌های این پژوهش و در راستای تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی متوسطه اول و دوم استان کردستان پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. ایجاد، توسعه و غنی‌سازی واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدارس متوسطه استان کردستان از قبیل (کتابخانه، آزمایشگاه و کارگاه، شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات).
  ۲. ایجاد موزه و نمایشگاه علم و فناوری در هر یک از شهرستان‌های استان کردستان به‌منظور فراهم آوردن زمینه مشاهده و تجربه فزون‌تر دانش آموزان و عینی‌تر کردن محتوای آموزشی کتب درسی
  ۳. تنوع موقعیت‌های تربیتی رسمی و عمومی را باید به‌گونه‌ای سامان داد که بیش‌ترین افراد لازم‌التربیه با شرایط مختلف جسمی، جنسی، فرهنگی، اقتصادی و مکانی از حداقلی از کیفیت و کمیت آن برخوردار شوند.
- با توجه به یافته‌های این پژوهش و در راستای برخورداری دانش آموزان متوسطه اول و دوم استان کردستان از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت و عادلانه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:
۱. برنامه‌ریزی و تمهید مقدمات برای پوشش کامل دوره آموزش عمومی و برخوردار از کیفیت مناسب در تمام مناطق استان کردستان
  ۲. توانمندسازی دانش آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاها، حاشیه‌ی شهرها، با تأکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و باکیفیت.
  ۳. اولویت‌بخشی به تأمین و تخصیص منابع، تربیت نیروی انسانی کارآمد، تدوین برنامه برای رشد، توانمندسازی و مهارت‌آموزی، ادامه تحصیل و حمایت مادی و معنوی دانش آموزان مناطق محروم و مرزی
  ۴. ساماندهی و به‌کارگیری بهینه و اثربخش منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر استان کردستان
  ۵. گسترش عدالت آموزشی با تأکید بر در دسترس قرار گرفتن بهترین معلمان در هر کجا و در هر زمان
- یافته‌های این پژوهش بازخورد مناسبی برای وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی انقلاب فرهنگی فراهم می‌کند و میزان دستیابی به اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در استان

کردستان مشخص می‌شود تا در صورت نیاز اقدامات اصلاحی، متناسب با پیشنهادهای کاربردی این پژوهش انجام گردد.

References

- Afrough, E. (2008). Citizenship Rights and Justice. Tehran: Surah Mehr Publications [Persian].
- Alam al-Hoda, J. (2012). Explaining the philosophy of formal education in Islam. The plan to compile a national document on education. Theoretical Studies Committee [Persian].
- Bagheri, Kh. (2010). An Introduction to the Philosophy of Education of the Islamic Republic of Iran. Volume one, second edition. Tehran, Scientific and Cultural Publications [Persian].
- Brighouse, H. (2004). Justice. Cambridge: Polity.
- Counts, G. (1934). The Social Foundations of Education. New York, Charles Scribner's Sons.
- Dehghani M., & Bagherianfar, M. (2018). Elementary school curriculum planning. University of Tehran Press [Persian].
- Gutek, G. (2007). Philosophical and Ideological perspectives on Education. Translated to Persian by M. Jafar Pakseresht. Tehran: Samt Publication.
- Islami Harandi, F., Karimi, F., & Nadi, M. A. (2018). Designing a model of educational justice for the formal and public education system and its validation, practical issues of Islamic education, 3 (8), 7-28 [Persian].
- Farrelly, C. (2007). Justice in ideal theory: A refutation. Political Studies, 55(4), 844-864 .
- Fundamental Transformation Document of Education. (2011). Tehran: Higher Education Council [Persian].
- Griffits, M. (2003). Relatii Internationale. Scoli, curente, ganditori. Editura Ziua, Bucuresti .
- Hutchins, R. M. (1963). A Conversation on Education. Santa Barbara. CA: Center for the Study of Democratic Institutions.
- Kardan, A. M. (2009). Evolution of Educational Thoughts in the West. Samt Publication.
- Khanifar, H., Rahmati, M. H., & Rostamipour, A. (2010). Fundamentals of Fundamental Transformation. Tehran: Noor al-Thaqalin [Persian].

Marzooghi, R. (2015). Curriculum sciences. Tehran: Avae Noor publication (In Persian).

Marzooghi, R., Heidari, A., & Keshavarz, F. (2016.) the non- formal Education in Iran and the World. Publication: Avaye Nour (In Persian).

Mohammadi, T. (2019). Assessing the Awareness, Attitude, Teachers, Concepts, and Concepts of the Document, Fundamental Transformation, Education, and Training PhD in Educational Management, Sanandaj Branch of Azad University [Persian].

Najafi, I., & Ahmadi, H. (2012). The importance, role and function of the family from the perspective of Islam and its place in the document. Fundamental transformation of education. Family and Research. 1, 7-30 [Persian].

OECD. (2015). only one in ten education reforms analyzed for their impact: OECD. From <https://theconversation.com>.

Safi, A. (2015). Iranian Education Organization and Laws. Side Publications. Edition 3 [Persian].

Saffar Heydari, H., & Hossein Nejad, R. (2014). Approaches to Educational Justice A look at the place of educational justice in the document of fundamental transformation of the education system. Journal: Research Journal of Fundamentals of Education.1, 49 – 72 [Persian].

Rawls, J. (2004). Justice as Fairness: A Restatement. Translated to Persian by Erfan Sabeti, Tehran: Ghoghnoos Publication.

Watson, K (2006). Education in the Third world, London Croom Helm, p. 182.

Zare Abdullahi, S., Abbasi, P., & Zan Davanian, A. (2019). Teachers 'and Principals' Perspectives on the Possibility of Operating the Fundamental Transformation Document in the Classroom and Elementary School, Teacher Professional Development Quarterly, 3 (4), 33-49 [Persian].

Theoretical foundations of fundamental change in the formal public education system of the Islamic Republic of Iran. (2011). Tehran: Higher Education Council [Persian].

Vandenberghe, V. (2010). En F. Waltenberg (2010). Ageing workforce, productivity and labour costs of Belgian firms, 2010-2013

Vahedi, M. T. (2003). Proceedings of the Conference on Problems and Solutions. Education. Bachelor of Education Research in Kurdistan [Persian].